

Robert Kinanen

TYTÖT JA POJAT

Sukupuoli agraariyhteisöissä Suomessa vuosien 1900 ja
1930 välillä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Robert Kinanen: Tytöt ja pojat: sukupuoli agraariyhteisöissä Suomessa vuosien 1900 ja 1930 välillä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2020

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä lapsien sukupuolen mieltämisessä ja kokemisessa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunoarkiston lapsenhoitoperinne-kyselyyn lähetettyjen kyselyvastausten perusteella vuosien 1900 ja 1930 välin agraariyhteisöissä Suomessa. Tutkimuskohteena ovat maaseudun muistelijoiden lapsuus ja heidän kokemuksensa sukupuolesta. Aineistoa rajattiin syntymävuoden perusteella ja luokiteltiin temaattisesti lapsuuteen ja sukupuolikokemuksiin liittyviin muisteluihin. Aikaisempi tutkimus lapsuuden historiasta agraariyhteisöistä vuosisadan alusta on sivunnut sukupuolikokemuksen tarkempaa käsittelyä, mitä tämä tutkimus tavoittelee avaavansa. Ajanjakson lapsuuden sukupuolikäsitykset muuttuivat hitaasti, minkä johdosta niiden tutkiminen on nykyisen lapsuuden tutkimuksen kannalta merkittävää. Teoreettisena viitekehyksenä toimivat sukupuolihistoriassa esitettyjä käsitteitä yhdessä mikrohistoriallisen lähestymistavan kanssa.

Tutkimuksen kohteena olevalla ajanjaksolla julkinen ideologia eli vallalla oleva arvomaailma ja agraariyhteisöjen tapakulttuurit kilpailivat sukupuolen käsittämisestä. Kysymys ei ollut yksittäisistä yhtenäisistä arvomaailmoista, vaan arvomaailmojen sisällä tapahtui jatkuvasti eroavaisuuksia ja arvojen uudelleen neuvotteluja. Yhteiskuntaryhmien sisällä käytiin arvomaailmojen lailla neuvotteluja omasta paikasta maailmassa. Neuvottelut ulottuivat myös mikrotasolla yksittäisiin ihmisiin perheen sisällä. Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttivat sukupuoleen liittyviin käsityksiin. Tutkimuksen aineistossa sukupuolikokemuksia käsiteltiin leikin, työn ja pukeutumisen kautta.

Tutkimuksen perusteella agraariyhteisöissä sukupuoli ymmärrettiin vanhan huoneentaulun maailman käsityksen mukaisesti selvästi jakautuneena naisten ja miesten alueisiin ja tehtäviin. Sukupuolieron mukaisesta jaosta oli kuitenkin mahdollista neuvotella ja poiketa, esimerkiksi perheen taloudellisen tilanteen johdosta, mutta yhteisöissä poikkeavuuden normalisointiin suhtauduttiin kielteisesti. Tutkimuksessa mikrotasolla tapahtui kuitenkin arvomaailmasta poikkeavaa joustamista sukupuolirooleista, kuten tyttöjen koulutuksen arvostuksen kasvaminen ja poikien valmius tehdä naisille kuuluvia töitä. Sukupuolta tärkeämmäksi koettiin henkilön valmiudet ja osaaminen työtehtäviin.

Avainsanat: Sukupuoli, historia, lapsuus, kokemus, agraariyhteisö

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 Tutkimuksen toteutus	4
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat	4
1.2 Katsaus edeltävään tutkimukseen	6
1.3 Lähdeaineisto ja metodologiset ratkaisut	6
2 Julkinen ideologia ja agraariyhteisöjen tapakulttuurit	9
2.1 Mies- ja naiskuvan mieltäminen lapsuudessa	13
3 Sukupuolikäsitykset leikkien ja työn kautta	15
3.1 Naisen ja miehen työt	17
4 Vaatteet sukupuolen jakajina ja yhdistäjinä	20
4.1 Mekko ja housut virstanpylväinä	22
5 Päätäntö	24
6 Lähteet ja kirjallisuus	26

1 Tutkimuksen toteutus

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimukseni käsittelee lapsuuden ajan sukupuolen mieltämistä ja kokemista autonomian ajan loppulla ja itsenäistyneen Suomen ensimmäisellä vuosikymmenellä agraariyhteisöissä. Laajemmassa merkityksessä sekä Euroopassa että Suomessa koettiin yhteiskunnallisia murroksia, mitkä koskivat niin ajatusmaailman, hengellisen maailman kuin taloudellisen maailman ulottuvuuksia.¹ Suomessa keskeinen muutos tapahtui ensin sääty-yhteiskunnan murtumisella eduskuntauudistuksen johdosta vuonna 1906 ja autonomiasta itsenäistymiseen sisällissodan kautta vuosien 1917 ja 1918 aikana. Ajanjaksolla suomalainen yhteiskunta muuttui valtiollista kehitystä selvemmin kohti kansalaisyhteiskuntaa, mikä yhdessä voimakkaan taloudellisen ja sosiaalisen muutoksen kanssa johtivat jännitteisiin eri yhteiskuntaryhmien keskuudessa. Kansalaisyhteisön rakentuminen tuotti mukanaan myös sosiaalisen vastuun järjestelmiä, kuten lastensuojelun ja koulujärjestelmän, joissa valtiolta ulotti valtaansa aikaisemmin koskemattomina pidettyihin perheen sisäisiin asioihin.² Sääty-yhteiskunnan murtumisesta huolimatta ihmisten tavat käsittää ja ymmärtää maailmaa muuttuivat hitaasti³, mikä näkyi esimerkiksi sukupuolinormien hitaasta muutoksesta. Vanhassa huoneentaulun maailmassa yksilön asema määriteltiin selvästi ja miehiä suosivaksi.⁴ Väistämättä ympäröivän maailman muutokset vaikuttivat myös lapsiin ja lapsuuden kokemusmaailmaan.

Tutustuin ensimmäistä kertaa tutkimusaiheeseeni löytäessäni vanhoja valokuvia, joissa yhdysvaltalaisia yläluokan edustajien pojat poseerasivat mekoissa 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Valokuvat herättivät pohdintoja sukupuolen käsittämisestä sekä aikuisten että lasten kohdalla. Lisäksi mielenkiintoni kohdistui siihen, miten lapset kokivat kyseisen tapahtuman. Toinen tutkimuksen kannalta merkittävä pohdinta koostui ajatuksista, oliko Suomessa samanlaista lasten vaatetuksen perinnettä ja laajemmin, miten sukupuoli käsitettiin samalla ajanjaksolla. Suomalaisessa kontekstissa autonomian ajan loppuminen yhdessä itsenäistymiseen sisällissodan lisäksi herättivät tutkimusongelmia ja kysymyksiä liittyen tapahtumien vaikutukseen lapsuuteen ja sen käsittämiseen.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää muistitiedon kautta, millaiseksi lapset mielsivät ja käsittivät sukupuolensa autonomian ajan lopun ja itsenäistyneen Suomen ensimmäisellä vuosikym-

¹ Kakko 2005, 7; Kaarninen 1995, 15; Markkola 1994, 12-13; Markkola 2002, 13-14; Jalava 2005, 11-12.

² Mikkola 2019, 148; Tähtinen 2011, 186; Tuomaala 2004, 80.

³ Turunen & Niiranen 2019, 14; Mikkola 2019, 147-148; Roivanen 2016, 119.

⁴ Annola 2011, 14-15.

menellä agraariyhteisöissä. Lisäksi minua kiinnostaa, miten ja millaiseksi muistelijat muistivat lapsuutensa suhtautettuna ajan käsitykseen lapsuudesta ja sukupuolesta. Edellisen lisäksi pyrin tuomaan esille ajanjaksolle tyypilliset käsitykset lapsuudesta ja sukupuolesta liittäen ne lähdeaineistosta nousviin käsityksiin kokonaiskuvan hahmottamiseksi.

Keskityn tutkimuksessa vuosien 1900-1930 välille, jolloin valtaosa suomalaisista kaupungistumisesta huolimatta asuivat yhä edelleen maaseudulla. Tutkimuksen rajaus lähtökohtaisesti tapahtuu temaattisesti, joten aikarajaus on liukuva. Kuitenkin tutkimuksessa käsiteltävät vuodet lähtökohtaisesti perustuvat tutkimuskysymykseen ja aineistossa kyseisinä aikoina syntyneiden muistelijoiden määrään. Tutkimuskohteen painottuminen agraariyhteisöihin johtuu myös siitä, että lähes 90 prosenttia väestöstä sai elantonsa 1800-luvun alussa maaseudulla ja vastaavanlainen luku oli vielä 70 prosenttia vuonna 1910.⁵ Tutkimuksen aikarajauksen aikana lapset ja erityisesti tytöt nähtiin julkisessa keskustelussa ristiriitaisesti sekä huoneentaulunmallin mukaisesti sukupuolirooleihin jakautuneena että erityisesti kaupungeissa sukukupuolinormeja horjuttavina toimijoina. Keskeisesti tyttöjen oletettiin noudattavan sukupuoleen perustuvaa työnjakoa myös kaupungeissa, joskin työtehtävät erosivat agraariyhteisöistä.⁶ Kyseessä ei kuitenkaan ollut yhtenäiskulttuurista vaan sekä eri säätyjen tai luokkien välillä ja sisällä että sukupuolten kesken samaan aikaan vallitsevista eriävistä arvomaailmoista.⁷ Agraariyhteisössä on yhteisiä piirteitä, jotka mahdollistavat eriävyyksistä huolimatta maaseudulla asuvien ja elantonsa saavien tutkimista laajempaan kokonaisuuteen.⁸

Tutkimus koostuu kolmesta pääteemasta, jotka selviten nousivat esille tutkimuksessa käytetyssä aineistossa. Ensimmäinen teema on julkinen ideologia ja agraariyhteisöjen tapakulttuurit. Luvun tarkoituksena on toimia taustana seuraaville luvuille tuoden samalla esille ajanjaksolla valta-asemassa olevan arvomaailman ja ihmiskäsityksen eli julkisen ideologian ja agraariyhteisöjen tapakulttuurin yhtenäisyydet ja eroavaisuudet esille. Toinen pääteema koostuu sukupuolikäsityksistä työn ja leikin kautta, jossa nostan esille myös sukupuolinormeista poikkeaviin käytäntöihin. Viimeisessä pääluvussa pohdin vaatteiden ja pukeutumisen merkitystä sukupuolen jakajina ja yhdistäjinä, missä edellisen lisäksi pohdin sukupuolen mukaisen vaatetuksesta poikkeamisen merkitystä. Rakenteellisesti lukujen sisällä tuon esille katkelmia aineistosta, jotka ovat esitelty suoraan muuttumattomina.

⁵ Eloranta, Garcia-Iglesias, Jalava & Ojala 2006, 19; Ojala & Nurmela 2006, 66.

⁶ Kaarninen 1995, 12-13; Apo 1995, 164-165.

⁷ Pohjola-Vilkuna 1995, 7, 11; Löfström 1999, 13; Olsson & Ruotsala 2009, 7.

⁸ Olsson & Ruotsala 2009, 7-8.

1.2 Katsaus edeltävään tutkimukseen

Lasten ja lapsuuden tutkimista historiassa voidaan katsoa alkaneen nykyisessä muodossa ranskalaisen historioitsijan Philippe Arièsin tutkimuksissa, mikä herätti sekä tiedeyhteisössä että yleisessä keskustelussa pohdintoja lapsien ja lapsuuden merkityksestä ja kokemuksesta maailmanhistoriassa. Kehityskulku on kuitenkin edennyt eteenpäin käsittelemään ja tulkitsemaan kasvatuksen, koulutuksen, sukupuolen, seksuaalisuuden, tunteiden ja muiden historian osa-alueiden kautta lasten ja lapsuuden suhdetta sekä itseensä että ympäröivään laajempaan kokonaisuuteensa, kuten yhteisöön tai kulttuuriin.⁹

Suomalaisessa tutkimuksessa lapsuuden on usein lähestytty koulutuksen tai kasvatuskäsitysten kautta tai osana laajempaa yhteiskunnallista kertomusta. Etnologi Pirjo Korkiakangas lähestyy teoksessaan *Muistoista rakentuva lapsuus* (1996) lähes koko 1900-luvun lapsuuden historiaa käsitellen ihmisten lapsuuden muistoja. Korkiakangas poiketen keskityn 1900-luvun kahdelle ensimmäiselle vuosikymmenelle ja erityisesti sukupuolen käsittelyyn. Toinen kansantieteellinen teos Päivi Roivasen kirjoittama *Puettu lapsuus* (2016) sisältää lyhyen katsauksen tutkimusajankohtaani koskevaan lapsien pukeutumiseen ja vaatteisiin keskittyen enemmän sotien jälkeisen aikaan ja nykylasten käsityksiin vanhoista vaatteista. Lapsuuden historiaa on etsittävä epäsuorasti aikaa yleisesti käsiteltävien teosten joukosta, kuten historian tutkijoiden Pirjo Markkolan, Ann-Catri Östmanin ja Marko Lambergin toimittamassa artikkelikokoelmasta *Näkymätön sukupuoli* (2014). Useassa teoksen artikkelissa miehisyyden käsittelyn joukossa sivuutetaan lapsiin kohdistuvia käsityksiä.

1.3 Lähdeaineisto ja metodologiset ratkaisut

Alkuperäislähteinä käytän Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston (SKS KRA) vuonna 1996 suorittaman lastenhoitokyselyyn vastanneiden vastauksia keskittyen vuosien 1890-1926 välillä syntyneisiin henkilöihin. Tällöin tarkasteltaviksi aineistoksi rajautuu 18 miehen ja 61 naisen vastausta eli yhteensä 79 henkilön kansanrunousarkistoon lähettämät muistelmat. Koko kyselyyn vastasi 154 vastaajaa. Kyselyn teemat koskivat ikävaiheita, vaatetusta, siisteyttä, nukkumista, äitiyttä, työtä, mitä vauva ja pikkulapsi ymmärsi ja osasi. Teemoista esitettiin alustavia kysymyksiä mutta

⁹ Fass 2015, 1; Cunningham 2014, 12; Roivanen 2016, 16.

valtaosa muistelijoina poikkesivat kysymysten rajoituksista tarkemmin omaan lapsuuteensa lastenhoitamisen ja varhaislapsuuden ulkopuolelle.

Lähdekriittiseksi haasteeksi nousee esille muistitiedon luotettavuuden arvioiminen, sillä luonteeltaan kyseessä on rakentuneiden muistojen jatkuvasta uudelleen jäsentämisestä ja liittämisestä osaksi omaa maailmankuvaa.¹⁰ Lisäksi ensisijaisesti muistelmat kertovat muistelijasta kirjaamis- tai esittelytilanteen yhteydessä.¹¹ Esimerkiksi lastenhoidon kyselyn kysymyksessä, ketkä hoitivat lasta, avautuu muistelijan kerronnassa hänen käsityksensä menneistä käsityksistä. Ongelmallista on myös lastenhoitoon liittyvä painotus varhaislapsuuteen, minkä johdosta koko lapsuutta koskevat muistelut ovat osaltaan rajanneet aineistoa. Lisäksi vastaajien sukupuolijakauma on otettava huomioon aineistoa tarkastellessa. Tutkimuksessa pyrin nostamaan esille teemoja, jotka ovat nousseet muisteluissa esille sekä mies- että naisvastaajien kohdalla.

Aineistoa olen edelleen jakanut tutkimuksen pääteemojen mukaisesti kasvatuskäsityksiä, työtä, leikkiä ja vaatteisiin liittyviin sarakkeisiin syntymävuosien perusteella. Aineiston teemoittaminen mahdollisti muistelmista kollektiivisesti koettujen asioiden havainnoimisen lisäksi helposti poikkeavien muistojen pinnalle nousemisen. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten lapsuuden aikana muistelijat mielsivät ja kokivat sukupuolen, minkä johdosta tutkimuksen kohteeksi rajautuvat heidän kokemuksensa. Muistitiedon käyttäminen sisältää myös omat eettiset kysymyksensä, sillä kyse on henkilöiden henkilökohtaisista muistoista. Kansanrunousarkiston kohdalla pääsääntöisesti aineisto on tutkijoille käytettävissä ja tutkimuksessa en mainitse muistelijoiden nimiä tai heidän muita henkilötietoja sukupuolen ja syntymävuoden lisäksi.

Tutkimuksessani pääpainotteisesti hyödynnän mikrohistoriallista ja muistitietohistoriallista näkökulmaa yhdistäen samalla lapsuuden- ja sukupuolihistorian käsitteitä. Mikrohistoriallisella näkökulmalla tarkoitan tutkimuksessa selkeästi rajatun tutkimuskohteen, kuten lapsuuden sukupuolen mieltäminen ja kokeminen agraariyhteisöissä, syvällistä tarkastelua. Tutkimussuuntauksessa mikrotasolta löydetyiltä arjen asioista on mahdollista löytää makrotasoa koskevia suuria rakenteellisia tapahtumia ja toimijoita.¹² Mikrohistoriallisessa mielessä tutkin yhteisön, eli agraariyhteisöjen lasten, jäsenten tulkintoja sekä vuorovaikutusta toistensa että ympäröivän maailman kanssa painottaen sukupuoleen liittyviä tekijöitä.¹³ Lapsuuden muistitiedon yhteydessä muistin käsittämiseen omaelämäkerrallisena muistina, mikä voidaan ymmärtää koettuina tapahtumina ja jotka yhdistyvät itselleen tärkeiksi miellettyihin päämääriin.¹⁴ Lapsilla omaelämäkerrallinen muisti kehittyy noin neljän

¹⁰ Fingerroos & Haanpää 2006, 32; Korkiakangas 1996, 35-36.

¹¹ Kalela 2006, 74-75; Fingerroos & Haanpää 2006, 29, 33; Löfström 1999, 39; Miettunen 2014, 169.

¹² Fingerroos & Haanpää 2006, 30-31.

¹³ Ollila 2010, 14; Ollila 1995, 8-9.

¹⁴ Korkiakangas 1996, 32; Kivimäki 2019, 9.

ikävuoden kohdalla, mutta heillä on kuitenkin muistoja yksittäisistä tapahtumista ja yleisesti muistiin liittyviä rakenteita. Elämäkerrallinen muisti kehittyi 3-5 ikävuoden ikään, mikä määrittää tutkimuksessa varhaislapsuuden muistojen luonnetta.¹⁵ Useat varhaislapsuuteen liittyvät muistelut ovat kyse-lyvastauksissa esimerkiksi vanhempien sisarusten tai vanhempien kautta saatua tietoa, jotka ovat siirtyneet osaksi omaelämäkerrallista muistia. Toisaalta elämäkerralliseen muistiin tallentuvat lasten ja lapsuuden kannalta merkittävät muutostilanteet tai tapahtumat.¹⁶ Yksilölliset ja henkilökohtaiset muistot kiinnittyvät usein kollektiivisiin yhteisiin muistoihin, minkä kautta tapahtumista syntyvät yhteinen kerronta.¹⁷

Tutkimuksessa ensimmäinen tärkeä käsite on lapsuuden käsittäminen. Tutkimuksessa käsitän lapsuuden kestävän rippikouluun saakka, mikä toimi pitkään aikuisuuden merkinä huolimatta esimerkiksi äänioikeuden puuttumisesta.¹⁸ Aikuisuuteen siirtymisen tarkkaa ajoittamista vaikeuttaa agrariiyhteisöissä alhainen työikä.¹⁹ Lapsuuden rajaa esitän tarkemmin seuraavassa luvussa. Toinen tutkimuksen kannalta tärkeä käsite on sukupuolen määrittely. Judith Bennetin mukaan sukupuoli väistämättä perustuu hierarkkisiin suhteisiin miesten ja naisten välillä. Keskeistä on ymmärtää, että ei ole olemassa universaalia miehen tai naisen mallia, minkä kautta hierarkkisessakin suhteissa naiset eivät olleet ilman valtaa ja miehet eivät välttämättä olleet valta-asemassa.²⁰ Kyseessä on kokonaisista rakenteista, joissa miehet ovat hallitsevassa asemassa suhteessa naisiin jokaisessa sosiaalisen ympäristön alueella perhettä, ideologiaa, kulttuuria ja uskontoa myöten.²¹

Judith Butler esittää toisenlaisen näkemyksen sukupuolesta, missä esitetään maskuliinisuutta tai feminiinisyttä korostavia eleitä. Butler kutsuu tätä performanssiksi. Sukupuoli ei ole luonnollinen tosiasia vaan se koostuu kulttuurista ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta opituista käytännöistä, joita ihmiset toistavat ja samalla muodostavat sukupuolittuneita tapoja.²² Biologiset tekijät muuttuvat ja vakiintuvat rituaalinen, esittämisen ja sosiaalisten normien kautta. Kysymys on vallasta, joka tuottaa sukupuolieron muiden sosiaalisten erojen lailla.²³ Sukupuoli, muun ruumiin lailla, on yksi tyyliä ja identiteettiä rakentava tekijä, mikä samalla johtaa merkitysten antamiseen ja niiden jakamiseen. Pukeutumisella ja muulla esiintymisellä vahvistetaan, ilmaistaan ja muokataan käsityksiä, millä tarkoitetaan sukupuolen ilmaisua toiminnan kautta.²⁴ Tutkimuksessa hyödynnän aikaisemmin

¹⁵ Korhonen 1996, 32.

¹⁶ Ibid., 33.

¹⁷ Ibid., 27; Salmi-Niklander 2006, 199-200.

¹⁸ Markkola 2003, 147-148.

¹⁹ Markkola 2003, 143.

²⁰ Muravyeva & Toivo 2013, 3-4; Dialetti 2013, 19.

²¹ Dialetti 2013, 20.

²² Ollila 2010, 106; Markkola, Östmann & Lamberg 2014, 11; Rose 2010, 20.

²³ Ollila 2010, 106; Rose 2010, 20.

²⁴ Ollila 2010, 107; Turunen & Niiranen 2019, 13, 16; Annola 2011, 11.

mainittujen sukupuolen määrittelyjen lisäksi sukupuolijärjestelmän käsitettä. Sukupuolijärjestelmällä tarkoitan ihmisten rakentamaa, ylläpitämää ja muokkaamaa käsitystä sukupuolesta. Tällöin määritelmään sisältyvät molemmat sukupuolet ja samalla otetaan huomioon sukupuoleen liittyvät ihmisten rakentamat merkitykset, jotka muuttuvat ajasta ja paikasta riippuen.²⁵

2 Julkinen ideologia ja agraariyhteisöjen tapakulttuurit

Tutkimuksessa käsiteltävän ajanjakson aikana tapahtui siirtyminen eduskuntauudistuksen kautta valtiopäivien säätyjaosta kansanedustusjärjestelmään, jolloin samalla poliittisten päättäjien joukkoon nousivat naiskansanedustajia. Toinen yhteiskunnan muutoksen kannalta merkittävä tapahtuma oli Suomen itsenäistyminen ja sitä seurannut sisällissota. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset vaikuttivat myös vallitsevaan arvomaailmaan, jota kuvaan käsitteellä julkinen ideologia. Arvomaailma ei ole muuttumaton kokonaisuus, vaan jatkuvan muutoksen ja vuorovaikutuksen kohteena oleva ihmisten rakentama ja ylläpitämä järjestelmä. Laajemmin julkisella ideologialla tarkoitan koko Suomen alueella vallitsevaa virallista virkamiesten tai valtiojohdon asettamia käsityksiä väestöstä ja samalla myös ihmiskuvasta eli esimerkiksi käsityksestä oikeasta ja väärästä käyttäytymisestä ja normeista.²⁶

Arvomaailmassa tapahtuvia muutoksia edelsi taloudellisia ja sosiaalisia muutoksia, kuten metsäteollisuuden ja verka- ja kangastehtaiden rakentaminen ja kaupunkien väkiluvun kasvu. Elinkeinovapaus vuonna 1879 osaltaan hajotti säätyjakoisuuteen perustuvaa työjakoa, mutta ajan ihmiskuva korosti edelleen jakoa tehtävien, sukupuolen ja koulutuksen kautta pitäen sisällään luterilaisia uskonnollisia käsityksiä. Yhteiskunnan muutos säätyjaon murentuessa johti kansalaisyhteiskunnan ja sosiaalivastuun rakentumiselle.²⁷ Väestönkasvu yhdessä taloudellisen uudistumisen kautta toivat mukaan uudenlaisia paineita olemassa olevalle säätyjakoiselle ja maatalousvaltaiselle yhteiskunnalle. Samalla ennen vuoden 1906 eduskuntauudistusta paikallishallinnon kautta varakkaimmat pysyivät kunnan kautta vaikuttamaan oman alueensa asioihin, mutta sosiaalisen aseman vapautumisesta ja taloudellisen tilanteen parantumisesta huolimatta uudistusten vaikutusten ulkopuolelle jäivät valtaosa väestöstä tuoden uutta jakautumista esimerkiksi talollisten ja torpparien keskuudessa.²⁸

²⁵ Ollila 2010, 92, 99; Olsson & Ruotsala 2009, 8; Rose 2010, 18-19.

²⁶ Koski 2011, 159.

²⁷ Koski 2011, 161, 168-169; Tähtinen 2011, 156.

²⁸ Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 18-19.

”Tyä tekijänsä neuvoi. Ei luettu, ei kuunneltu toisten neuvoja, ne olis vieneet harhaan. Oma apu, paras apu!”²⁹

”Ei viety pienien särkyjen vuoksi puukotettavaksi lääkäriin isä sanoi, että ihminen tarvitsee kaikki elimet, mitkä Luoja on luonut.”³⁰

Autonomian ajalla ylä- ja keskiluokan keskuudessa heräsi suomalaisuuden ja tavallisen kansan sivistämiseen pyrkivä ilmapiiri, minkä raameissa porvarillisia sivistyskäsityksiä pyrittiin levittämään alemmille kansankerroksille. Yhtäällä koulutus siirrettiin pois kirkon vastuulta ja painopiste siirtyi uskonnolliselta puolelta maallistuneempaan suuntaan, vaikkakin samaan aikaan siveellisiä arvoja ja sivistystä korostettiin nostamalla esille luterilaisia ja uskonnollisia käsityksiä.³¹ Muuttuvassa yhteiskunnassa esiintyivät myös yhteiskuntaryhmien sisäisiä jännitteitä, kuten esimerkiksi maaseudulla julkisen ideologian kannattama suomalaisen talonpoikaisuuden ihanne koski vain talollisia ja tämän johdosta vain murto-osaa koko väestöstä. Rajauksen ulkopuolella jäivät myös teollisuustyöläiset.³² Työläiset ja maatalousyhteisön talonpojat vastasivat heidän sivistymättömyyteensä, siveettömyyteensä ja siivottomuuteensa koskeviin arvosteluihin esittämällä uskonnollisia ja vanhoihin tapoihin kiinnittyneitä argumentteja modernisaatiota kannattavia pyrkimyksiä vastaan.³³

”Lapsuuden ikävuodet. vuosi 1911-1920. Alle vuoden ikäinen lapsi oli vauva. Toiset nimittivät mukulaksi, sitten seurasi nimi tenava, kun lapsi jo käveli niin nimitys muuttui ”tenavaksi” ja sen jälkeen muuttuivat nimeltään ”kersoiksi”. Lapsen piti pari vuotiaasta lähtien erottaa kiellot ja käskyt, uhmaikää ei tunnettu, se tuli vasta omieni lasten kohdalla 1939-1947 tietoisuuteen.”³⁴

Lapsuuden määrittely on vaikeata historiassa. Juridisten aikuisten oikeuksien saamista voidaan pitää jonkinlaisena mittapuuna lapsuudesta aikuiseksi siirtymiseen, mutta kyseiset oikeudet muuttuivat erityisesti yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden tultua voimaan vuonna 1906.³⁵ Elinkeinovapauslaissa määriteltiin myös erikseen alaikäiset, lapset ja nuoret henkilöt, minkä avulla vuosikymmen myöhemmin vuonna 1889 työsuojeluasetuksessa rajoitettiin alaikäisten työllisyyttä teollisuudessa. Tuolloin lapseksi määriteltiin alle 15-vuotiaat ja nuoreksi puolestaan 15-17-vuotiaat.³⁶ Lakien määräämät oikeudet eivät muuttaneet vallinneita tapoja ja käytänteitä. Tämä näkyi siten, että esimerkiksi naisten

²⁹ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 53. 1996, nainen s. 1906.

³⁰ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 11. 1996, nainen s. 1916.

³¹ Jalava 2005, 12-13; Kakko 2005, 8-10, 178-179.

³² Koski 2011, 162-163, 169.

³³ Apo 1995, 164-165; Markkola 2002; 14-15.

³⁴ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 826. 1996, nainen s. 1911.

³⁵ Eloranta, Garcia-Iglesias, Jalava & Ojala 2006, 18; Markkola 2002, 200.

³⁶ Harrikari 2019, 161-162.

julkinen esiintyminen politiikassa herätti paheksuntaa vuosisadan alussa. Lisäksi esimerkiksi ruumiillista kuritusta jatkettiin kouluissa huolimatta sitä, että ruumiillinen kuritus kiellettiin valtion ylläpitämissä kouluissa vuonna 1914.³⁷ Työnteon ja elannon hankkimisen käyttämistä aikuistumisen merkinä on ongelmallinen, sillä aikakaudella teollisuuskaupunkien lapsityökielloista ja rajoituksista huolimatta lapset tekivät töitä esimerkiksi katukaupassa tai sanomalehtien jakajina. Erityisesti maaseudulla lapsenvahtina toimiminen oli yleistä muiden raskaiden maataloustöiden, kuten peltotöiden tai karjanhoidon, lisäksi.³⁸ Selvimpänä merkinä aikuistumisesta lapsuuden päättymisestä käytettiin rip-pikouluun pääsemistä, vaikkei henkilöllä ollut vielä kaikkia juridisia oikeuksia.³⁹

”Ison talon vanha isäntä katsoi, että keittiötöyt kuuluivat miniälle, eikä antanut ottaa apulaista tai lähetti sen pois. Nuori emäntä, miniä, paljoilta keittiötöiltään joutanut iltasella viemään lapsia ajoissa nukkumaan. Vanhimmat tyttölapsen joutuivat heti kun kykenivät auttamaan äitiään keittiössä ja hoivaamaan nuorempia lapsia.”⁴⁰

”Meidän isä ei joutilaana istunut. Vaan kyllä monet miehet olivat luomakunnan kruunuina. Jotkin vain se pidettiin luonnollisena että peltotöissäkin miesten tupakkatauon aikanakin naiset tekivät.”⁴¹

Suomalaisuudesta ja yhtenäisestä Suomen kansasta keskustelua käynyt sivistyneistö keskittyi sekä kansan sivistämiseen että erityisesti lapsiin ja nuoriin keskittyvään toimintaan niin suuruhtinaskunnan kuin myöhemmin itsenäistyneet valtion edun nimissä.⁴² Vastaavasti sääty-yhteiskunnan ja luokkayhteiskunnan ylemmät luokat omaksuivat modernin perheihanteen mukaisen näkemyksen, mikä korostaa ydinperheen rakentumista, perheen jäsenten välisiä tunteiden ilmaisua ja siirtymistä kollektiivisesta kulttuurista kohti yksilön vapautta ja oikeuksia.⁴³ Muutos tapahtui kuitenkin hitaasti tapakulttuurin kohdalla. Yleisluonteisesti talonpoikien perheideaa voidaan luonnehtia tuotantolähtöiseksi kuitenkin kiistämättä tunnesiteiden olemassaoloa. Sukupuolirooleja ja sukupuolieroa uusintavat kasvatustavat, koulutus ja tavat kaupungeissa ja agraariyhteisöissä.⁴⁴

³⁷ Markkola 2002, 205; Tähtinen 2011, 197.

³⁸ Löfström 1999, 150, 160; Kakko 2005, 80-81; Markkola 1994, 115, 117; Heywood 2015, 127.

³⁹ Markkola 2003, 147-148.

⁴⁰ SKS KRA Lastenhoitoperinnekyseily 471. 1996, nainen s. 1893.

⁴¹ SKS KRA Lastenhoitoperinnekyseily 283. 1996, nainen s. 1925.

⁴² Jalava 2005, 13; Kakko 2005, 11, 13, 148-149; Kaarninen 1995, 34-36.

⁴³ Elomaa 1996, 20.

⁴⁴ Elomaa 1996, 20.

”Monet miehet suhtautuivat vaimoihinsa hyvinkin kalseasti. Naapurin vaimo oli synnyttämässä, vaimon äiti oli tehnyt tulen saunan uuniin missä lapsi syntyisi. Mutta kun anoppi sai sinne tulen, mies sammutti.”⁴⁵

”Olen perheen neljäs tytär ja siksi pettymys varsinkin isälleni.”⁴⁶

Julkisen ideologian esittämät sukupuolinormit osittain erosivat agraariyhteisöjen normistosta. Kansakoulussa koulutusideologia keskittyi yksilöön yhteisön sijasta kuitenkin samalla korostaen erityisesti vuoden 1918 sodan jälkeen maaseudun ihannointia. Ennen oppivelvollisuutta ja Suomen itsenäistymistä kuitenkin kansansivistystyön tarkoituksena oli vakiintuneiden yhteiskunnallisten asemien säilyttäminen yhdessä suomalaisuuden ja isänmaallisuuden korostamisen kanssa. Maatalousihanteen taustalla vaikuttivat kuitenkin myös aikaisempi fennomaanien suomalaisuuden rakentaminen 1800-luvulla.⁴⁷ Opetuksen sisältö tuotti sukupuolinormistoa, missä miehillä ja naisilla oli omat roolinsa. Tyttöjä ohjattiin äidillisyyteen ja siveellisyyteen yleisen auttamisen ihanteen lisäksi. Koulunkäynnin katsottiin olevan haitallista johtuen oletuksesta tyttöjen ruumiillisesta heikkoudesta. Ruumiillisen heikkouden lisäksi tytöt miellettiin poikia heikkolahjaisemmiksi vuosisadan alussa.⁴⁸ Aineistossa usein mainitaan erityisesti vuosisadan kahden ensimmäisen vuosikymmen aikana syntyneiden keskuudessa koettua tyttölasten alhaisempaa arvostusta, mikä ilmeni esimerkiksi saman perheen poikien koulutukseen panostamisessa tyttöjen sijaan. Maaseudun tapakulttuurissa mies menetti arvoaan, jos hän osallistui säännöllisesti naisille mielletyiksi töiksi, mutta naiset saattoivat osallistua miesten töihin.⁴⁹

”Kotona Vanhallaällä meillä oli uskollinen palvelija Helmi. Helmi hoiti pojat ja karjan hyvin. Äiti kuoli sunnuntaina 20.3. 1932 ja haudattiin pääsiäismaanantaina 27.3.1932 ja minut nostettiin emännäksi taloon.”⁵⁰

Perheenemänyys nostettiin keskeiseen asemaan yhteiskunnallisessa arvostuksessa ja kasvatuksessa. Ajan kristillisessä käsityksessä ihanteellinen naiskuva korosti äidillisyyttä, uhrautuvuutta ja kodin hoitamista. Koulutuksen kautta suoritettujen uudistusten myötä 1920-luvulla perheenemänyydestä tehtiin varsinainen ammatti, johon pystyi kouluttautumaan.⁵¹ Muistelijat vertaavat äidin ja samalla

⁴⁵ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 271. 1996, nainen s. 1925.

⁴⁶ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 58. 1996, nainen s. 1926.

⁴⁷ Kaarninen 1995, 34; Östman 2014, 161; Koski 2011, 169; Tuomaala 2004, 63.

⁴⁸ Kaarninen 1995, 35-36, 51; Aapola 2003, 93; Kakko 2005, 145-146, 161-162.

⁴⁹ Apo 1995, 207.

⁵⁰ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 989. 1996, nainen s. 1919.

⁵¹ Kaarninen 1995, 83; Kakko 2005, 164-165.

myös useimmiten talon emännän työtä raskaaksi ja vaativaksi ilman varsinaista korvausta usein vaikeissa taloudellisissa olosuhteissa. Agraariyhteisöjen kansakouluissa tavoitteina oli toisintaa lasten vanhempien työn jatkuminen seuraavassa sukupolvessa painottaen samalla äidin työn arvostusta ylitse muiden uusien alojen. Tavoitteena oli pyrkiä pitämään väestöä maaseudulla.⁵²

Tutkimuksen ajanjaksolle tyypillistä on eri käsitysten monitasoisuus myös saman yhteiskuntaryhmän edustajien keskuudessa. Esimerkiksi agraariyhteisössä talolliset ja muu väestö yhtenäisistä sukupuoleen perustuvista työnjaosta saattoivat käytännössä toteutua eri painotuksin. Vastaavanlaisesti kaupunkien ja maaseudun välistä selkeää jakaumaan on ongelmallista löytää, sillä vanhat käsitykset esimerkiksi siveellisyydestä, yksilön sosiaalisesta asemasta yhteiskunnassa ja sukupuolen mukaisesta huoneentaulun maailmaan perustuvasta työjaosta olivat myös kaupunkilaisten keskuudessa valta-asemassa. Kuitenkin julkisen ideologian yleisen arvomaailman kaltaisen käsityksen kautta on mahdollista saavuttaa yleinen ymmärrys maailmankuvasta. Julkisen ideologian sisällä tapahtui jatkuvaa neuvottelua ajan ihmiskuvasta, mikä ilmeni esimerkiksi yhteiskunnan muutoksen yhteydessä. Vastaavanlaista muutosta tapahtui myös agraariyhteisöjen tapakulttuurin kanssa. Seuraavassa luvussa esitän tarkemmin, millaiseksi muistelijat mielsivät mies- ja naiskuvaa lapsuudessaan, minkä jälkeen siirryn tarkastelemaan sukupuolen käsittämistä työn, leikin ja viimeiseksi pukeutumisen kautta.

2.1 Mies- ja naiskuvan mieltäminen lapsuudessa

”Minä näin miniän kohtalon niin vaikeana, että päätin silloin nuorena, että en mene miniäksi ja torjui monien poikien seurusteluyritykset tästä syystä. JOPA ÄIDITKI KOSIVAT POIKIENSA PUOLESTA, mutta ei auttanut.”⁵³

”Sitten kai Leena kuoli ja äiti siis jäätiin orvoksi! Ei meitä lapsia toisesta vaimosta, ne ovat olleet siskoja. Sitten taas uusi äiti mutta meistä hän ollut mielenne äiti, Kerttu läks ja Veikko vanhan perheen luokse. 2 luokkaa kerkesin käytä koulua kun mäivät oman kotin sitten vaimon asuntoon muuttivat ja minun koulumatka oli 12 kilometriä toisten tupien lattialla nukuin. Sunnuntaina kävin kotona kylpemässä ja evästä hakemassa.”⁵⁴

⁵² Kaarninen 1995, 48.

⁵³ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 171. 1996, nainen s. 1918.

⁵⁴ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 815-816. 1996, nainen s. 1915.

”Meillä oli aivan erinomainen äiti. Hän ponnistautui mahtailevan talon piikuudesta hankkimaan itsenäisen ammatin, kävi Tampereella neulekutomakurssin, osti ompelukoneen. Äiti meidät varsinaisesti elätti ja hoiti ja oli kaikessa tukemme ja turvamme. Isä pysyi meille lapsille aina vieraina.”⁵⁵

”Eri sukupuolia retosteltiin usein jo melko nuorina, varsinkin vääräleukaisten miesten taholta: Näyttää poika tulevan isäänsä, kun on sellaiset kikkelit”, ”Onpa tytöllä värkki kuin äidillään.”⁵⁶

Agraariyhteisöissä patriarkalisuus ja isäntävalta pysyi 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä osana yleisenä osana tapakulttuureja, mikä näkyi sukupuolinormeissa. Miesten katsottiin olevan perheen pää ja vastuussa koko perheen elannosta huolimatta auktoriteettiaseman itsestään selvyden häviämisestä.⁵⁷ Lapsuuden muisteluissa isä yleisesti esitetään selvänä talon auktoriteettina ja etäisenä hahmona arjessa, mikä näkyi korostuneena äidin roolina talouden koossa pitävänä voimana. Hyvin harvat kyselyyn osallistujat ilmoittavat vastustaneensa vanhempien ja erityisesti isänsä auktoriteettia. Luterilaisessa kasvatustajatteluissa isät esitetään Jumalan kuvina ja sijaisina, mikä näkyi usein etäisyytenä perheestä eikä hänen tarvinnut vastata annettua kuvaa lähes yli-inhimillisenä olentona.⁵⁸ Isät ja miehet kuvataan joko maanviljelyksen tai muun elinkeinon äärellä työskenteleviksi etäisiksi hahmoiksi. Toisaalta monet muistelijat painottavat, etteivät isillä olisi ollut aikaa tai osaamista lastenhoitamiseen. Valtasuhteeseen liittyi myös käsitys miesten käyttöoikeudesta suhteessa naisiin.⁵⁹ Alkuperäinaineistossa mainitaan seksuaalisuuteen viittaavia irvailua myös lasten ja nuorten kohdalla.

”Isä saattoi hoidella isompien lasten kanssa. Joskus poika saattoi istua jopa isän sylissä. Olin sisaruksista nuorin, mutta en koksaan muista istuneeni isän sylissä. Yleensä naureskeltiin sellaiselle isälle, joka piteli sylissään, syötti tai muuten hoiteli lapsia.”⁶⁰

”Miehiksi koettiin poikia kasvattamaan pienestä pitäen. Ei mies itke kuuli usein sanottavan.”⁶¹

”Minua kolme vuotta vanhempi veli ehdotti, että hän tulee kotiin. Hän hoiti karjan, leipoi leivät, pesi pyykit ja laittoi ruuat.”⁶²

⁵⁵ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 256. 1996, nainen s. 1919.

⁵⁶ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 1076. 1996, mies s. 1924.

⁵⁷ Apo 1995, 207; Östman 2014, 168; Ahlbäck 2014, 212; Nevala-Nurmi 2014, 235-236.

⁵⁸ Kakko 2005, 164.

⁵⁹ Pohjola-Vilkuna 1995, 105.

⁶⁰ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 454-456. 1996, nainen s. 1918.

⁶¹ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 274. 1996, nainen s. 1925.

⁶² SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 614. 1996, nainen s. 1908.

Kyselyvastauksissa pojat nähtiin olemukseltaan niin julkisen ideologian kuin agraariyhteisöjen tapakulttuureiden mukaisen mieskuvan kasvateiksi, minkä mukaisesti miehet tekivät heille kuuluvat perinteiset työnsä. Toisaalta paikoittain miehuuteen liittyviä tekijöitä kyseenalaistettiin, kuten viimeinen katkelma kyselyvastauksesta osoittaa. Muisteluissa miehisyyteen liittyvä asioita toistetaan ja esitetään ylläpitäen maskuliinisia sukupuolikäsityksiä. Lisäksi poikien erityisasema isän kanssa herätti tytöissä jännitteitä perheen sisällä.

”Se, että pienestä pitäen opittiin aina kiittämään ja kauniisti niaamaan, kunnioittamaan opettajia ja vanhempia ihmisiä, kaikille tiellä vastaantuleville sanottiin niiaten päivää.”⁶³

”Tyttöille sanottiin: Jos lakaisee huonoksi tuvanlattian, niin saa karvaisen miehen”! Tietysti yritettiin tehdä puhdasta!”⁶⁴

Muisteluissa tytöt lähinnä kapinoivat koulutukseen liittyvissä asioissa, mutta muutoin noudattivat annettuja käyttäytymisnormistoa. Keskeinen eroavaisuus kaupunkien ja agraariyhteisöjen välillä koski sukupuolinormien jäykkyyttä. Julkinen ideologia ja agraariyhteisöjen tapakulttuurit tuottivat ja muuttivat sukupuolen kautta jakautuvia töitä ja normeja. Kaupungeissa kuitenkin tytöillä ja naisilla oli paremmat mahdollisuudet ansiotyön saamiseen ja itsenäisemmän aseman saamiseen kuin maaseudulla. Toisaalta neuvotteluja sukupuolinormeista käytiin myös maaseudulla, mistä osoituksena tyttöjen puolelta esiinnoussut koulutuksen arvostus. Yhteisön sisäisen jakautuminen eri kerroksiin vaikutti omalta osaltaan sukupuoliroolien joustavuuteen ja jäykkyyteen.⁶⁵ Kuitenkin kaupunkien sisällä esiintyi myös omaa jakautuneisuutta niin sosiaalisen aseman kuin sukupuolen kohdalla.

3 Sukupuolikäsitykset leikkien ja työn kautta

”Teidän kysymyksenne kuulostavat ruusuisilta mutta sen ajan todellisuus oli toista. Kaikkiin töihin osallistuimme sitä mukaa kun voimat antoivat myöden. Leikin ja työn raja hämärtyi.”⁶⁶

”Yleensä leikkiminen katsottiin turhanpäiväiseksi. Kuta pienempänä lapsi oppi tekemään todellisia ”askareita” siitä puhuttiin ja sillä oli merkitystä.”⁶⁷

⁶³ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 46-47. 1996, nainen s. 1906.

⁶⁴ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 175. 1996, nainen s. 1918.

⁶⁵ Apo 1995, 207; Tuomaala 2004, 108-109.

⁶⁶ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 260. 1996, nainen s. 1919.

⁶⁷ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 168. 1996, nainen s. 1918.

Autonomian ajalla ja itsenäistyneessä Suomessa lasten työskentely kuului arjen elämään niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Suomessa vasta 1800-luvun lopulla lasten työskentelyä tehtailla rajoitettiin lainsäädännöllä. Suomessa elinkeinovapaus takasi työnantajalle ja työntekijälle kahden viikon irtisanomisajan. Elinkeinovapaudesta huolimatta palkollissääntö ja vuosipalvelus lakkautettiin vasta vuonna 1922.⁶⁸ Oppivelvollisuuden säätäminen vuonna 1921 rajoitti lasten työskentelyä merkittäväällä tavalla, mutta maaseudulla työskentely säilyi huomattavasti pidempään osana arjen todellisuutta, mikä esiintyi esimerkiksi koulupoissaoloina sadonkorjuun aikoihin. Toisaalta leikin ja työskentelyn raja oli häilyvä.⁶⁹ Muisteluista nousee ilmi kaksijakoinen käsitys lasten työnteosta. Osaltaan työ katsotaan välttämättömäksi mutta toisaalta myös osa vanhemmista halusi säästää lapsensa raskailta töiltä. Hyvinkin yleistä aineistosta ovat varhaisessa ikävaiheessa esille nostetut työsuoritukset, kuten karjanhoitaminen tai peltotöihin osallistuminen reilusti alle kymmenvuotiaana.

”Vasta vuosia myöhemmin kun nämä pikkuveljeni olivat jo noin 5 ja 7 vuotiaita saivat vanhemmat veljeni luvan tehdä heille puuhevoset joululahjaksi. Siinä meni pojilta koko syksyn iltapuhheet, mutta tulos oli uskomaton. Niistä tuli hienot hevoset.”⁷⁰

”Yleensä leikkiin sisältyi työhön harjoittelu. Pojat valjastivat puuhevosiaan, tytöt, mutta myös pojat leipoivat äidin kera pikku leipiään ja pulliaan.”⁷¹

”Yhtä tai kahta sikaa äiti aina ruokki, vaikka myydähän se liha suurelta osin piti. Se oli meille lapsilla ilon päiväksi kun isä tai äiti menivät porsasta kylästä hakemaan. Ne olivat söpöjä. Muutamana viikon iässä ne annettiin aina taloista pois. Kyllä me innolla odotettiin sitä porsaan tuloa. Sehän oli hauska leikki kaveri.”⁷²

”Myös v. 1914 syntynyt sisaremmeni sai lapsena riepunukan, jonka oli hänelle tehnyt vanhin sisaremmeni. Meillä muilla lapsilla ei ollut minkäänlaista leikkikalua.”⁷³

Kyselyyn vastaajissa valtaosa yhdisti leikin ja leikkimisen työhön. Tytöt yleisesti yhdistivät leikkimisen kotitöiden tekemiseen, kun pojat puolestaan usein leikkivät töiden ulkopuolisen maailman leikkejä, kuten sotaleikkejä.⁷⁴ Tytöt leikkivät usein vanhoilla tai hajonneilla kahviastioilla matkien talon emäntien kestityksiä. Varsinaiset leikkikalut koostuivat lähinnä puhdetöissä valmistetuista nukeista tai esimerkiksi puuhevosista. Vain muutamissa lapsuuden muisteluissa mainitaan kauppoista ostettuja

⁶⁸ Markkola 2003, 138; Haapala 2004, 202; Rahikainen 2003, 162.

⁶⁹ Heywood 2015, 127; Kaarinen 1995, 22-23; Apo 1995, 206.

⁷⁰ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 612. 1995, nainen s. 1908.

⁷¹ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 642. 1996, nainen s. 1912.

⁷² SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 271. 1996, nainen s. 1925.

⁷³ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 613. 1995, nainen s. 1908.

⁷⁴ Korkiakangas 1996, 199.

leikkikaluja. Toisaalta työn tekemisen yhteydessä esimerkiksi hyödyksi hankitut kotieläimet saattoivat toimia nykyajan lemmikkien korvikkeena. Leikkimisen loppuminen ajoitetaan raskaampien töiden aloittamisen yhteyteen eli yleisemmin kymmenestä vuodesta vanhempiin lapsiin, milloin työjako jakautui selvemmin sukupuolen mukaisesti miesten ja naisten töihin.⁷⁵ Seuraavassa alaluvussa avaan tarkemmin naisten ja miesten töihin liittyviä käsityksiä ja, miten muistelijat kokivat työnjaon.

3.1 Naisen ja miehen työt

”Isät ja miehet eivät juuri hoitaneet pikkulapsia muulloin kuin ”hätätilassa”. Sauna oli tässä asiassa poikkeus: mieskin saattoi vähän avitella lasta, mutta se ei vielä kuitenkaan ollut millään lellittelyä.”⁷⁶

”Silloin vielä kaikki kotitalous ja karjanhoitotyöt kuuluivat yksinomaan naisille. Miehet hoitivat hevoset ja maataloustyöt mutta varsinkin kesäaikana oli naisten ehdittävä myös peltotöihin.”⁷⁷

Agraariyhteisöissä keskeinen sukupuolen määrittelijä ja erottaja oli työjako. Lasten kohdalla keskeinen tavoite oli työn tekemiseen valmistautuminen erityisesti tyttöjen kohdalla naisten töihin tai poikien kohdalla miesten töihin.⁷⁸ Miesten töiksi luettiin kylväminen, kyntäminen, teurastus, metsästys ja kalastus. Naiset puolestaan vastasivat karjanhoidosta, pyykinpesusta, tekstiilitöistä ja ruuanlaitosta.⁷⁹ Agraariyhteisöjen tapakulttuurissa selviämisen edellytykseksi vaativan miesten ja naisten välistä kumppanuutta, mikä oli samaan aikaan sekä joustava että tiukka. Kuitenkin joustajina toimivat pääsääntöisesti naiset.⁸⁰ Työ koettiin maaseudulla välttämättömäksi ja osittain myös uskonnollisen käsityksen mukaisesti etuoikeudeksi.⁸¹

”Kävelevistä ja jo kirmaavista tyttölapsista äiti käytti lempinimiä: Äitin pikku piikanen, Äitin pikku apulainen. Kun äiti virkkasi, piti tyttärenkin saada tehdä langasta lenkkejä ja silmukoita. Pojat sen sijaan tykkäsivät keskinäisestä pikkunahisteluista ja kilpailuista keskenään.”⁸²

⁷⁵ Korkiakangas 1996, 127; Markkola 2003, 132.

⁷⁶ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 866. 1996, mies s. 1919.

⁷⁷ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 611. 1996, nainen s. 1908.

⁷⁸ Markkola 2003, 130; Löfström 1999, 160; Korkiakangas 1996, 76, 83.

⁷⁹ Löfström 1999, 180.

⁸⁰ Apo 1995, 207; Markkola 2003, 132; Korkiakangas 1996, 126; Tuomaala 2004, 91.

⁸¹ Kakko 200, 81.

⁸² SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 735. 1996, mies s. 1916.

”Vanhin tytär sai tehdä eniten lastenhoitoa Jopa kyllästymiseen asti että eräs tuttavani ei mennyt naimisiin kun 11-lapsisessa perheessä vanhimpana sai hoitaa kaikki nuorimmat.”⁸³

”Lapsi kolmannella ikävuodellaan leikkii mielellään muiden lasten kanssa. Leikit ovat matkimis- ja samaistumisleikkejä. Kotileikki on tavallinen, pojat samaistumat mielellään isään ja tytöt äitiin.”⁸⁴

Ensimmäinen lasten tekemä työ oli toimia sisarustensa tai esimerkiksi naapurin lastenlikkana eli lastenhoitajina. Lastenliikan työtä saattoi joutua tekemään hyvinkin varhaisessa iässä perheen taloudellisen tilanteesta ja tapakulttuureista riippuen.⁸⁵ Valtaosa kyselyyn vastaajista sukupuolesta riippumatta osallistuivat lastenhoitamiseen ja alle kymmenenvuotiaana tai ennen kouluun menemistä koti töihin äidin ohjaamana. Tytöt kuitenkin osallistuivat tarvittaessa miesten töihin, kuten peltotöihin. Sukupuolittunut työjako herätti osassa muistelijoissa katkeruutta ja kateutta sekä tyttöjen että poikien keskuudessa. Tytöt kokivat, etteivät talon miehet suhtautuivat naisten töihin itsestäänselvyytensä ja pojat eivät pitäneet naisten töitä miehille sopivina. Muisteluissa muutamat vastaajat kertovat lastenhoidon vaikuttaneen joko heidän tai lähipiirinsä haluunsa avioitua. Työkokemuksen voidaan varovaisesti tulkita vaikuttaneen avioliittoon ja äitiyteen painottavasta sukupuoliroolista poikkeamiseen.

”Naapurin tytöt kertoivat kun heillä oli pikkusisko Helvi jota isommat siskot joutuivat piamentamaan, niin hepä keksivät oivan keinon ettei pieni päässyt perässä kun teki mieli mennä muualle leikkimään, kaivettiin maahan kuoppa ja pieni sisko istutettiin kupan pohjalle, eipähä päässyt perässä. Vaan mikä itku ja parku syntyi, lapsi pelastettiin ja paimenet saivat rangaistuksen.”⁸⁶

Pääsääntöisesti tyttöjen katsottiin valmistautuvan avioliittoon ja samalla perheenemännyyteen, mikä näkyi erityisesti maaseudulla kansakouluihin menevien tyttöjen määrässä ennen oppivelvollisuuden säätämistä.⁸⁷ Lastenhoitamisen kohdalla lastenlikkana saattoi toimia sekä tytöt että pojat mutta muistelijat korostavat erityisesti vanhimpien siskojen mieltämistä parhaimmiksi lastenhoitajiksi vanhempien mielestä, sillä sisarusten vahtiminen muiden kotitöiden ja yleisesti kotitalouteen liittyvien töiden kanssa katsottiin avioliittoon ja emännyyteen valmistautumisena. Nuorempien sisarusten valvominen ei muistitietovastauksissa ollut aina mieleisintä työtä, mikä ilmeni katkeruutena sekä vanhempia että

⁸³ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 27. 1996, nainen s. 1914.

⁸⁴ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 440. 1996, mies s. 1913.

⁸⁵ Markkola 2003, 130-131; Korkiakangas 1996, 155.

⁸⁶ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 1840. 1996, nainen s. 1913.

⁸⁷ Rahikainen 2003, 162.

sisaria kohtaan. Katkeruus muisteluaineiston perusteella johtui haluna leikkiä muiden ikätoveriensä seurassa pienemmän sisaren vahtimisen sijasta.

”Tuli pulma kuka tekee äidin työt. Vanhimmat lapset olivat jo poissa kotoa. Sisarukset olivat vanhempia. Sana heiltä oli jyrkkä ei. Heidän mielestään minun olisi pitänyt jättää kansakoulu kesken. Sitä minä en halunnut. Minua kolme vuotta vanhempi veli ehdotti, että hän tulee kotiin. Hän hoiti karjan, leipoi leivät, pesi pyykit ja laittoi ruuat.”⁸⁸

”Olin kolmenvuoden ikäinen kun halusin jo lypsää. Siihen aikaan piti lehmiä lypsää niin kauan kuin pikkusenkin maitoa. Äiti oli jättänyt umpeen jo sen lehmän. Mutta lupasi jos sieltä mitä saat, niin saat lypsää. Otin korvattoman kahvikupin lypsyämpärikseni, ja astelin navettaan lypsyreissulle.”⁸⁹

Lastenhoitamisen jälkeen sekä pojat että tytöt siirtyivät yleisesti työjaon mukaisiin töihin, kuten pojat isää pellolle ja metsälle auttamaan tyttöjen tehdessä kotitöitä ja hoitaessa karjaa.⁹⁰ Suurimmassa osassa muisteluissa karjanhoitoon ja peltotöihin yhdistettiin leikkiminen tai eläinleikkikaveruus. Sukupuolen mukaisessa työjaossa joustettiin tarvittaessa, kuten sadonkorjuun tai muutoin suurta työvoimaa tarvittavien töiden kohdalla. Talon miehet saattoivat työskennellä pitkänkin välimatkan päässä, minkä johdosta naiset ja lapset joutuivat esimerkiksi huolehtimaan peltotöistä muiden töiden lisäksi.⁹¹ Toisaalta työn yhteydessä on huomioitava taloudellinen ja sosiaalinen tausta, sillä taloudellisesti heikossa asemassa olevat perheet ja pientilat joustivat sukupuolen mukaisesta työnjaossa paremmin toimeentulevien talouksiin verrattuna.⁹²

”Lasta ei saanut viedä ulos sillä äiti pelkäsi sen sairastuvan, näin ollen jouduin aina olemaan sisätilassa. Naapurien pojat kävivät usein houkuttelemassa ulos leikkimään mutta en minä uskaltanut lähteä, se olisi tiennyt varmaa selkäsaunaa.”⁹³

”Isä on temperamentikkaampi, mutta ei hänkään käyttänyt koskaan piiskaa tai lyönyt lapsia korville, niin kuin monissa perheissä oli tapana. Isää toteltiin. Isän sana oli laki.”⁹⁴

”Meillä ei käytetty minkäänlaista ruumiillista kuritusta. Ei edes luunappia. Äiti kertoi myöhemmin, että neuvoilla, ohjeilla, ei lyöden, piiskaten, ei tukkapöllyjä jne.”⁹⁵

⁸⁸ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 614. 1996, nainen s. 1908.

⁸⁹ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 272. 1996, nainen s. 1925.

⁹⁰ Korkiakangas 1996, 181.

⁹¹ Löfström 1999, 180-181.

⁹² Tuomaala 2004, 90-91.

⁹³ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 300. 1996, mies s. 1914.

⁹⁴ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 607. 1996, nainen s. 1908.

⁹⁵ SKS/KRA Lastenhoitoperinnekysely 544. 1996, nainen s. 1926.

Yhteisenä piirteenä lapsilikkana olemiselle sukupuolesta riippumatta oli työn tuoma rajoitus omaan aikaansa. Valtaosa aineistossa mainituista rangaistuksista ja kurituksista johtuivat lapsenvahdin työhön liittyvistä laiminlyönneistä, kuten leikkimisestä vahtimisen sijaan.⁹⁶ Rangaistukset olivat muisteluissa sanallisia puhutteluita ja ruumiillista kuritusta ”koivuniemen herralla”, jolla tarkoitettiin usein metsästä rangaistavan itse hakemaa varpua kurittamiseen. Aineistossa muistelijat pääsääntöisesti korostivat naisten ja tyttöjen roolia lastenhoitamisen, kotitöiden ja karjanhoidon yhteydessä. Isät ja miehet yleisesti kuvataan joko maanviljelyksen tai muun elinkeinon äärellä työskenteleviksi etäisiksi hahmoiksi. Toisaalta monet muistelijat painottivat, ettei miehillä olisi ollut aikaa tai osaamista lastenhoitamiseen. Leikkiminen ja työ yhdistyivät muisteluiden perusteella tytöillä huomattavasti paremmin kuin pojilla. Tutkimuksen viimeisessä käsittelyluvussa käsittelen pukeutumista ja vaatteiden merkitystä lapsuudessa.

4 Vaatteet sukupuolen jakajina ja yhdistäjinä

”Oli suuri asia lapselle kun hän 5-6-vuotiaana sai äidin ompelemat henkselihousut, hänhän oli silloin melkein kuin mies.”⁹⁷

”Sikäli kun lapset oppivat kävelemään, heidät puettiin sukupuolensa mukaan. Pojille jonkullaisia henkselihousuja, tytöille mekkoja.”⁹⁸

”Ja äiti ompeli pojillekin housut. Ei minun veljeni juosseet mekot päällä kuten monet pojat sinä aikana.”⁹⁹

”Noilla lapsilla ei ollut mitään yöpukuja. Päivisin tytöillä oli jonkinlaiset mekot, ja pojilla housut ja jokin pusakka, harvoin takkia. ”Olihan siellä kirkonkylällä kuulemma lapsillakin hienot kampeet mitäs täällä maalla”. Sanottiin.”¹⁰⁰

Lapsien ja lapsuuden tutkimuksen yhteydessä lasten vaatteita käytetään analysoitaessa, miten tutkimusaikakausilla lapset ja lapsuus on käsitetty ja miten siihen on suhtauduttu. Vaatteet ja yleisemmin

⁹⁶ Korkiakangas 1996, 158.

⁹⁷ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 845-846. 1996, mies s. 1909.

⁹⁸ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 158. 1996, nainen s. 1917.

⁹⁹ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 275. 1996, nainen s. 1925.

¹⁰⁰ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 891. 1996, mies s. 1909.

henkilöiden ulkoasu ilmentävät yhteisöihin ja kulttuureihin liittyviä merkityksiä, mitkä osaltaan ohjaavat yksilön valintoja suhteessa laajempaan yhteisöön.¹⁰¹ Vaatteisiin ja pukeutumiseen liittyy yhteisöllinen piirre, mutta kyseessä on kuitenkin yksilön omista valinnoista.¹⁰² Lapsien pukeutumisessa kyse on kuitenkin enemmän vanhempien valinnoista kuin lasten omasta valinnasta. Esimerkiksi lasten pukeminen mekkoon sukupuolesta riippumatta ensimmäiset ikävuotensa aikana oli Euroopassa tapana vuosisatojen ajan.¹⁰³ Tutkimukseni ajanjaksolla 1900-luvun alkuun saakka vaatteiden selvin symbolinen merkitys koski pukijan asemaa sääty-yhteiskunnassa iän ja sukupuolen lisäksi.

Keskeisesti sääty-yhteiskunnan murtumisesta huolimatta ihmisten tavat käsittää ja ymmärtää maailmaa muuttuivat hitaasti, mikä näkyi myös vaatetuksessa.¹⁰⁴ Sääty- ja luokkarajojen ylittävää pukeutumista arvosteltiin lisäksi uskonnollisilla syillä ja ylellisyyden tuomitsemisella. Tapakulttuuri kannusti tavallista kansaa taloudellisuuteen ja omavaraisuuteen ylellisyyden sijaan.¹⁰⁵ Muistelijat korostavatkin omavaraisuuteen pyrkimistä myös pukeutumisen kohdalla, mikä ilmeni satunnaisissa kommentteissa kirkonkylän tai kaupunkien asukkaiden pukeutumisen kommentointina.

”Isoissa perheissä lapset puettiin siten, että nuoremmat lapset pitivät vanhemmiltaan ehyeksi ja vähän paikattuitakin vaatteita. Ei ollut mikään maailmanihme vaikka pojan yllä oli tyttöjen hameita eli kolttuja sekä tytöillä poikien housuja.”¹⁰⁶

Muisteluissa yleisesti ensimmäinen mainittu lastenvaate koostui koltusta eli mekkomaisesta pitkästä paidasta esiliinan kanssa sukupuolesta riippumatta. Esiliinan väri ja erilainen kuviointi usein erotti poikalapset tyttölapsista. Poikalasten pukemista mekkomaisiin asusteisiin aineistossa perustellaan perheen taloudellisilla syillä ja pyykin välttämällä.¹⁰⁷ Keskimäärin kolttuikä kesti viisivuotiaaksi saakka, mutta vastauksissa osa lapsista sai seuraavan vaatteensa vasta kansakouluun mennessä. Maa-seudulla valtaosa asukkaista valmistivat vaatteensa itse. Osa teetti vaatteet kylän tai kaupungin ompelijattarilla ja räätäilillä vielä 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä.¹⁰⁸ Kyselyvastauksissa lapset pääasiallisesti muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta puettiin sukupuolitetusti tytöt mekkoihin ja pojat housuihin. Muistelujen perusteella sukupuolieroa toistettiin ja esitettiin vahvistaen vallit-

¹⁰¹ Roivanen 2016, 27; Turunen & Niiranen 2019, 12-13.

¹⁰² Turunen 2019, 280.

¹⁰³ Roivanen 2016, 115.

¹⁰⁴ Turunen & Niiranen 2019, 14; Mikkola 2019, 147-148; Roivanen 2016, 119.

¹⁰⁵ Mikkola 2019, 157, 160; Roivanen 2016, 120.

¹⁰⁶ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 1082. 1996, mies s. 1915.

¹⁰⁷ Roivanen 2016, 116-118, 120.

¹⁰⁸ Mikkola 2019, 153, 162; Roivanen 2016, 160.

sevia käytäntöjä. Kuitenkin mielenkiintoista ovat normista poikkeavat vaatettamiset. Seuraavassa alaluovussa käsittelen mekkojen ja housujen symbolista merkitystä poikien ja tyttöjen keskuudessa sekä lyhyesti yleisestä pukeutumisesta poikkeamista.

4.1 Mekko ja housut virstanpylväinä

”Omasta vaatetuksestani muistuu mieleeni saadessani ensimmäiset päällyshousut. Ne olivat tyykkikangasta ja housuja kannatteli kangasnauha joka kulki toisen olkapäänyli kuin henkselin puolikas. Tyttöillä oli useasti mekon lisäksi mekkoon liittyvä irtokaulus, se oli pitsisomisteinen ”rasku”. Myös esiliina oli tyttöjen vakituinen vaatekappale, kuuluen myöhemminkin myös kouluasuun. Esiliinassa oli olkapäiden kohdalla ns. ”enkelin siivet”¹⁰⁹

Kolttuiän jälkeen pääasiallisesti lapset puettiin joko mekkoihin tai erilaisiin housuihin.¹¹⁰ Housut sisälsivät erilaiset symboliset merkityksensä pojilla ja tyttöillä, sillä perinteisesti housut on mielletty mieheyden symboleiksi. Housut ovat olleet symbolisena erona sukupuolten välillä, mikä osaltaan vaikutti kansainvälisen naisasialiikkeen päätökseen pukeutua housupukuihin 1800-luvulla.¹¹¹ Naisten pukeutumisessa housut yleistyivät Suomessa 1920-luvulta eteenpäin eritoten kaupungeissa. Maaseudulla yleinen housujen pitäminen ja miesten töiden tekeminen herättivät kummeksuntaa. Perinteistä sukupuolen mukaista työjakoa kannusti kansakoulun opetus.¹¹² Lisäksi vuoden 1918 sodassa housut saivat symbolisen merkityksen punaisten naiskaartilaisten pukiessa housut jalkaansa.¹¹³

”Itse en muista nähneeni mekkopukuista poikaa, mutta itse olen ennen kouluikää ollut housupukuinen, ”kolipää” tyttö. Tammelassa kuulin kerrottavan, että leikki-ikäiset pojat puettiin samoin kuin tytötkin mekkoihin.”¹¹⁴

”Tyttöille tehtiin mekko, joka oli aika pitkä. Tyttöillä ei ihme kyllä housuja ollut. Anoppini, joka oli syntynyt 1881 kertoi että hänelle tehtiin housut kun hän meni kouluun, mutta kun toiset tytöt nauroivat häntä sen vuoksi, ei hänkään niitä pitänyt.”¹¹⁵

¹⁰⁹ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 979-980. 1996, mies s. 1907.

¹¹⁰ Roivanen 2016, 116-117.

¹¹¹ Turunen 2019, 280, 282, 296-297.

¹¹² Turunen 2019, 285.

¹¹³ Nevala 2019, 249.

¹¹⁴ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 635. 1996, nainen s. 1912.

¹¹⁵ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 909. 1996, nainen s. 1923.

”Kun poika sai housut, hän tunsi jo olevansa mies”¹¹⁶

”Mieleeni jäänyt, että näiden saaminen aina merkitsi aikamoista statuseroa, nousua kohti kaukana hämmöttävää aikuisuutta.”¹¹⁷

Pojilla housut tarkoittivat symbolisesti uuteen ikäluokkaan siirtymistä ja aikuisuuden lähestymistä.¹¹⁸ Kyselyn vastauksissa sekä nais- että miesvastaajat korostivat housujen merkitystä aikuisuuden ja miehisyyden symbolina. Monet vastaajat kuvaavat tarkasti minkälaiset housut heillä oli ja muutamat vastaukset sisälsivät joko valokuvia tai piirustuksia vaatetuksesta. Housuja käyttäviä tyttöjä saatettiin koulussa pilkata poikamaisesta vaatetuksesta, mikä useiden muistelijoiden kohdalla johti paluuseen mekon pitämiseen kodin ulkopuolella.¹¹⁹ Housupukuiset tytöt kokivat vastausten perusteella painostusta pukeutua yleisesti sukupuolelle tyypillisesti kotipiirinsä ulkopuolella. Erityisen mielenkiintoista jatkotutkimuksen kannalta on se, ettei aineistossa noussut vastaavaa aikuistumisen ja feminiinisuuden symbolia tyttöjen puolelta. Molemmat sukupuolet kiinnittivät housuihin erityisen miehisyyden piirteet.

”Poika istuki siellä kivellä, kesä kun oli, punainen takki (mekko, hame) päällä. Toiset myllymiehet alkoivat ihmetellä että kenenkä pieni tyttö se tuolla kivellä istuu ja oottelee.”¹²⁰

”Vaatus kohdallani oli niin, että minut puettiin tytöksi kun siskolta oli jäänyt ”kolttuja”. Minulla oli pitkä tumma tukka kouluikään saakka sillä opettajakin luuli minua tytöksi.”¹²¹

Mekon pitäminen viisivuotiaasta vanhemmilla pojilla herätti vastauksissa hämmennystä yhteisön piirissä mutta muistelijat eivät suoraan ilmaise omia tuntemuksiaan tilanteesta. Toisaalta myös muistelussa mainittu punainen väri miellettiin tyttöjen värinä, mikä on todennäköisesti vaikuttanut muiden myllymiesten käsitykseen. Useissa muisteluissa mekon pitämistä perustellaan lapsenvahtina toimineen sisaruksen pilailulla tai perheen taloudellisesta tilanteesta johtuvalla vaatteiden säästämisellä. Jatkotutkimuksen kannalta hedelmällistä olisi selvittää tarkemmin mekkopukuisten poikien kokemuksia. Kyselyyn vastaajien perusteella poikien kohdalla housujen saaminen merkitsi huomattavasti enemmän symbolisesti kuin tytöillä koltusta varsinaisiin mekkoihin siirtymisellä. Poikkeava pukeutuminen herätti julkisesti ihmetystä mutta varsinaisesti tärkein henkilön arvoa ilmaiseva tekijä oli työn tekeminen.

¹¹⁶ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 858. 1996, mies s. 1919.

¹¹⁷ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 849. 1996, mies s. 1909.

¹¹⁸ Roivanen 2016, 116.

¹¹⁹ Mikkola 2019, 154.

¹²⁰ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 63. 1996, nainen s. 1915.

¹²¹ SKS KRA Lastenhoitoperinnekysely 80. 1996, mies s. 1920.

5 Päätäntö

Olen tarkastellut tutkimuksessa lapsien sukupuolikäsityksiä agraariyhteisöissä Suomessa autonomian ajan lopulla ja itsenäistymisen ajan ensimmäisellä vuosikymmenellä. Muistitiedon ja tutkimuskirjallisuuden kautta pääsin julkisen ideologian, tapakulttuurien, työn, leikin ja vaatetuksen analysoimiseen. Tutkimuksen ajoituksen aikana Suomessa tapahtui merkittäviä yhteiskunnallisia muutoksia sääty-yhteiskunnasta kohti luokkayhteiskuntaa. Samanaikaisesti tapahtui kansalaisyhteiskunnassa nopeita muutoksia yhdessä taloudellisen ja sosiaalisen muutoksen kanssa. Koulutusta sai aikaisempia vuosikymmeniä helpommin ja sen arvostus hiljalleen kohosi 1920-luvulta eteenpäin osittain oppivelvollisuuden säätämisen johdosta.

Itsenäistyminen ja vuoden 1918 sisällissota vaikuttivat julkisen ideologiaan nostaen talonpoikaisuuteen liitettyjä arvoja. Kyseessä ei kuitenkaan ollut monoliittinen arvomaailma, vaan esimerkiksi agraariyhteisöjen sisällä sukupuolen mukaisessa työjaossa noudatettiin erilaisia käytänteitä taloudellisesta ja sosiaalisesta asemasta riippuen. Vastaavanlaisesti julkisen ideologian ajama talonpoikaiskansan ajatusmaailma ei vastannut valtaosaa Suomen väestöstä. Kyselyvastausten ja tutkimuskirjallisuuden perusteella ajanjaksolla maaseudulla ei tapahtunut suuria muutoksia vanhoihin tapoihin sukupuolen ja lastenkasvatuksen piirissä.

Julkinen ideologia ja agraariyhteisöjen tapakulttuurit eroavaisuuksistaan huolimatta esittivät sukupuolieron mukaista jakautumista yhteiskunnassa. Molemmilla sukupuolilla oli omat tehtävänsä yhteiskunnassa. Maaseudulla tapakulttuurista joustettiin tarvittaessa mutta muisteluissa valtaosa pojista ja tytöistä noudattivat annettuja sukupuolirooleja. Agraariyhteisöt olivat edelleen patriarkaalisia mutta miehen asema ei kaikesta huolimatta ollut enää itsestäänselvyys, vaan vanhoista tavoista käytiin jatkuvaa neuvottelua. Tyttöillä talon emännöisyys, naimisiin meneminen ja kodin hoitaminen olivat edelleen keskeisessä asemassa niin julkisessa ideologiassa kuin maaseudulla mutta poikkeavuuksia esiintyi aikaisempaa enemmän. Muisteluissa erityisesti tyttöjen koulunkäynti toimi muutosta ajavana voimana, sillä monet tytöt halusivat kouluttautua ja samalla he muuttivat vanhoja käytänteitä.

Pojat ja tytöt omaksuivat kasvatuksen lisäksi sukupuolikäsityksiä leikkien ja työn kautta. Kyselyn vastauksissa valtaosa leikeistä jakautuivat tyttöjen ja poikien leikkeihin, jotka vastasivat sukupuolille soveliaiksi katsottuja asioita, kuten pojat valjastivat puuhevosia ja tytöt leikkivät kestitäisiä vanhoilla rikkinäisillä kahvikupeilla tai räsynukeilla. Leikkien ja työn raja oli häilyvä ja usein lapset yhdistivät työn ja leikkimisen vaihtelevalla onnistumisella. Monet kyselyvastaajien ku-

rituskokemuksista tapahtuivatkin työn ja leikin yhdistämisen johdosta varsinaisen työtehtävän unoh- tuessa. Muisteluissa tytöt kokivat poikia enemmän katkeruuden tunteita naistentöitä tehdessä verrat- taessa poikien tekemiin miestentöihin. Taustalla katkeruudella aineiston perusteella olivat sekä mies- ten töistä saadun arvostuksen että tiiviimpi suhde työn kautta vanhempiin ja erityisesti etäiseksi miel- lettyyn isään. Sukupuolen mukaisessa työnjaossa oli kuitenkin mahdollisuuksia poiketa tarvittaessa ja esimerkiksi talon vanhemmat veljet olivat valmiita tekemään äideille kuuluvia töitä, mikä ei aikai- semmassa huoneentaulun patriarkaalisessa työnjaossa olisi sopinut miehille.

Pukeutumisen tarkastelun kohdalla oli yllättävää vaatteiden merkitys pojilla miehuuden ja aikuisuuden symbolina. Sekä mies- että naisvastaajat painottivat housujen merkitystä poikien kes- kuudessa. Housutyyppeiden välillä esiintyi myös ryhmien keskellä arvoasetelmia. Vastaavanlaista vaat- teiden merkitystä tyttöjen keskuudessa ei noussut esille muisteluissa. Housut kuvasivat miehisyyttä, minkä johdosta housupukuiset tytöt saivat osakseen irvailuja ja pilkkaa kotipiirin ulkopuolella. Vas- taavasti mekkopukuiset viisi vuotta vanhemmat pojat herättivät myös kummastusta kyselyyn vastan- neiden perusteella, mutta mekkoon pukeutumisen kokemista ei kommentoitu monessakaan muiste- lussa.

Tutkimustyön edetessä jokaisesta pääteemasta olisi voinut kirjoittaa oman tutkimuk- sensa, mutta keskeisin lisätutkimuksen tarve koskisi sisar- ja kaverisuhteita sekä poikien pukemista mekkoon. Tutkimuskysymykseni koskivat lapsien sukupuolen mieltämistä ja käsittämistä auton- oman ajan lopun ja itsenäistyneen Suomen ensimmäisen vuosikymmenellä. Yleisesti kyselyyn vas- taajat noudattivat yhteisönsä mukaista sukupuolinormistoa mutta myös poikkeavaa käyttäytymistä tapahtui pienemmällä ja suuremmalla tasolla. Muistelijoiden perusteella sukupuoli miellettiin edel- leen keskeiseksi työjaon perusteeksi. Kuitenkin työjako ja sukupuoliin kiinnitetyissä asenteissa ta- pahtui aikaisempaa enemmän joustavuutta.

6 Lähteet ja kirjallisuus

Alkuperäislähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Kansanrunousarkisto (SKS KRA), Helsinki

Lastenhoitoperinne­kysely 1996.

Tutkimuskirjallisuus

Aapola, Sinikka 2003. Murrosiän lyhyt historia Suomessa. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarinen (toim.) *Nuoruuden vuosisata: suomalaisen nuoruuden historia*. Gummerus, Jyväskylä, 87-105.

Ahlbäck, Anders 2014. Taistelu mieheyden militarisoinnista itsenäisyyden alkuvuosina. Teoksessa Pirjo Markkola, Ann-Catrin Östman & Marko Lamberg (toim.) *Näkymätön sukupuoli: mieheyden pitkä historia*. Vastapaino, Tampere, 192-223.

Annola, Johanna 2011. *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija: köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880-1918*. SKS, Helsinki.

Apo, Satu 1995. *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Hanki ja jää, Helsinki.

Cunningham, Hugh 2014. *Children and Childhood in Western Society Since 1500*. Routledge, London; New York.

Dialeti, Androniki 2013. From Women's Oppression to Male Anxiety: The Concept of Patriarchy in the Historiography of Early Modern Europe. Teoksessa Marianna G. Muravyeva & Raisa M. Toivo (ed.) *Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. Routledge, London; New York, 19-36.

Elomaa, Hanna 1996. Suomi 1800-luvun loppupuolella. Teoksessa Katariina Mäkinen ja Leena Rossi (toim.) *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta: retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Turun yliopisto, Turku, 15-21.

Eloranta, Jari; García-Iglesias, Concepción; Jalava, Jukka & Ojala, Jari 2006. On the Road to Prosperity: An introduction. Teoksessa Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (ed.) *The Road to Prosperity: An Economic History of Finland*. SKS, Helsinki, 15-31.

- Fass, Pala S. 2015. Is there a story in the history of childhood? Teoksessa Paula S. Fass (ed.) *The Routledge History of Childhood in the Western World*. Routledge, London; New York, 1-14.
- Fingerroos, Outi & Häänpää, Riitta 2006. Muistitutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Häänpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus: metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 25-48.
- Haapala, Pertti 2004. Työväenluokan synty. Teoksessa Pertti Haapala (toim.) *Talous, valta ja valtio: tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Vastapaino, Tampere, 199-220.
- Harrikari, Timo 2019. *Lastensuojelun historia: tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostuksista ja hallinnan muutoksista*. Vastapaino, Tampere.
- Heywood, Colin 2015. Children's work in countryside and city. Teoksessa Paula S. Fass (ed.) *The Routledge History of Childhood in the Western World*. Routledge, London; New York, 125-141.
- Jalava, Marja 2005. *Minä ja maailmanhenki: moderni subjekti kristillis-idealisisessa kansallisajattelussa ja Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismissa n. 1800-1914*. SKS, Helsinki.
- Kaarninen, Mervi 1995. *Nykyajan tytöt: Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. SHS, Helsinki.
- Kakko, Tarja 2005. *Kurissa ja herran nuhteessa: luterilainen kasvatusaate 1900-luvun vaihteen Suomessa*. Turun yliopisto, Turku.
- Kalela, Jorma 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Häänpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitieto tutkimus: metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 67-92.
- Kivimäki, Ville 2019. Reittejä kokemushistoriaan: Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. Teoksessa Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen (toim.) *Eletty historia: kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino, Tampere, 9-38.
- Korkiakangas, Pirjo 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Koski, Leena 2011. Sivistystyön ihmiskäsitys: villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi. Teoksessa Anja Heikkinen & Pirkko-Leino Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki: kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. SKS, Helsinki, 159-183.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko & Heikkinen, Anja 2011. Yhteiskunta ja koulutus. Teoksessa Anja Heikkinen & Pirkko-Leino Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki: kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. SKS, Helsinki, 16-33.
- Löfström, Jan 1999. *Sukupuoliero agraari kulttuurissa. "Se nyt vaan on semmonen"*. SKS, Helsinki.
- Markkola, Pirjo 1994. *Työläiskodin synty*. SHS, Helsinki.

- Markkola, Pirjo 2002. *Synti ja siveys: naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860-1920*. SKS, Helsinki.
- Markkola, Pirjo 2003. Moninainen maalaisnuoriso. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata: suomalaisen nuoruuden historia*. Gummerus, Jyväskylä, 129-159.
- Markkola, Pirjo; Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko 2014. Onko suomalaisellamiehellä historiaa? Teoksessa Pirjo Markkola, Ann-Catrin Östman & Marko Lamberg (toim.) *Näkymätön sukupuoli: mieheyden pitkä historia*. Vastapaino, Tampere, 7–24.
- Miettunen, Katja-Maria 2014. Muistelu historiantutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena. Teoksessa Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta (toim.) *Muisti*. Tampere University Press, 167-178.
- Mikkola, Kati 2019. Uskonnolliset, yhteiskunnalliset ja moraaliset uhkakuvat: säädynmukaisen pukeutumisen murtuminen 1800- ja 1900-luvun taitteen Suomessa. Teoksessa Anna Niiranen ja Arja Turunen (toim.) *Säädyllystä ja säädytöntä: pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. SKS, Helsinki, 147-178.
- Muravyeva, Maria G. & Toivo, Raisa M. 2013. Introduction: Why and How Gender Matters? Teoksessa Marianna G. Muravyeva & Raisa M. Toivo (ed.) *Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. Routledge, London; New York, 1-18.
- Nevala, Seija-Leena 2019. Lottapuku naisten maanpuolustusidentiteetin rakentajana ja ylläpitäjänä. Teoksessa Anna Niiranen ja Arja Turunen (toim.) *Säädyllystä ja säädytöntä: pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. SKS, Helsinki, 241-275.
- Nevala-Nurmi, Seija-Leena 2014. Suojeluskuntien soturit, isät ja pojat. Teoksessa Pirjo Markkola, Ann-Catrin Östman & Marko Lamberg (toim.) *Näkymätön sukupuoli: mieheyden pitkä historia*. Vastapaino, Tampere, 224-245.
- Ojala, Jari & Nurmela, Ilkka 2006. Feeding Economic Growth: Agriculture. Teoksessa Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (ed.) *The Road to Prosperity: An Economic History of Finland*. SKS, Helsinki, 65-91.
- Ollila, Anne 1996. Mitä mikrohistoria on? Teoksessa Katariina Mäkinen ja Leena Rossi (toim.) *Rakkaudesta, ihanteita ja todellisuutta: retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Turun yliopisto, Turku, 7-14.
- Ollila, Anne 2010. *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. SKS, Helsinki.
- Olsson, Pia & Ruotsala, Helena 2009. Introduction. Teoksessa Pia Olsson & Helena Ruotsala (ed.) *Gendered Rural Spaces*. SKS, Helsinki, 7-17.
- Pohjola-Vilkuna, Kirsi 1995. *Eros kylässä: maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa*. SKS, Helsinki.

- Rahikainen, Marjatta 2003. Nuorena työhön. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarina (toim.) *Nuoruuden vuosisata: suomalaisen nuorison historia*. SKS, Helsinki, 160-185.
- Roivainen, Päivi 2016. *Puettu Lapsuus: Löytöretkiä Lastenvaatteiden Saarille*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Rose, Sonya O. 2010. *What is gender history?* Polity Press, Malden.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2006. Tapahtuma, kokemus ja kerronta. Teoksessa Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitieto tutkimus: metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 199-220.
- Tuomaala, Saara 2004. *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi: suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921-1939*. SKS, Helsinki.
- Turunen, Arja 2019. Säädystä ja miesmäistä: naisten housut ja sukupuolikäsitysten muutos 1900-luvulla. Teoksessa Anna Niiranen ja Arja Turunen (toim.) *Säädystä ja säädystä: pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. SKS, Helsinki, 276-307.
- Turunen, Arja & Niiranen, Anna 2019. Pukeutumisen muuttuvat merkitykset: pukeutumisen historia ja sen tutkimus. Teoksessa Anna Niiranen ja Arja Turunen (toim.) *Säädystä ja säädystä: pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. SKS, Helsinki, 11-49.
- Tähtinen, Juhani 2011. Moraali ja terveys kansalais- ja koulukasvatuksen polttopisteessä. Teoksessa Anja Heikkinen & Pirkko-Leino Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki: kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. SKS, Helsinki, 184-216.
- Östman, Ann-Catrin 2014. Rakkaus ja patriarkalisuus ahtaassa yhteisössä: Mieheys kansanomaisessa kehityskertomuksessa. Teoksessa Pirjo Markkola, Ann-Catrin Östman & Marko Lamberg (toim.) *Näkymätön sukupuoli: mieheyden pitkä historia*. Vastapaino, Tampere, 159-173.